

65-9
129

LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADĒMIJAS VĒSTURES INSTITŪTS
LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADĒMIJAS VALODAS UN
LITERĀTŪRAS INSTITŪTS
LATVIJAS PSR KULTŪRAS MINISTRIJA

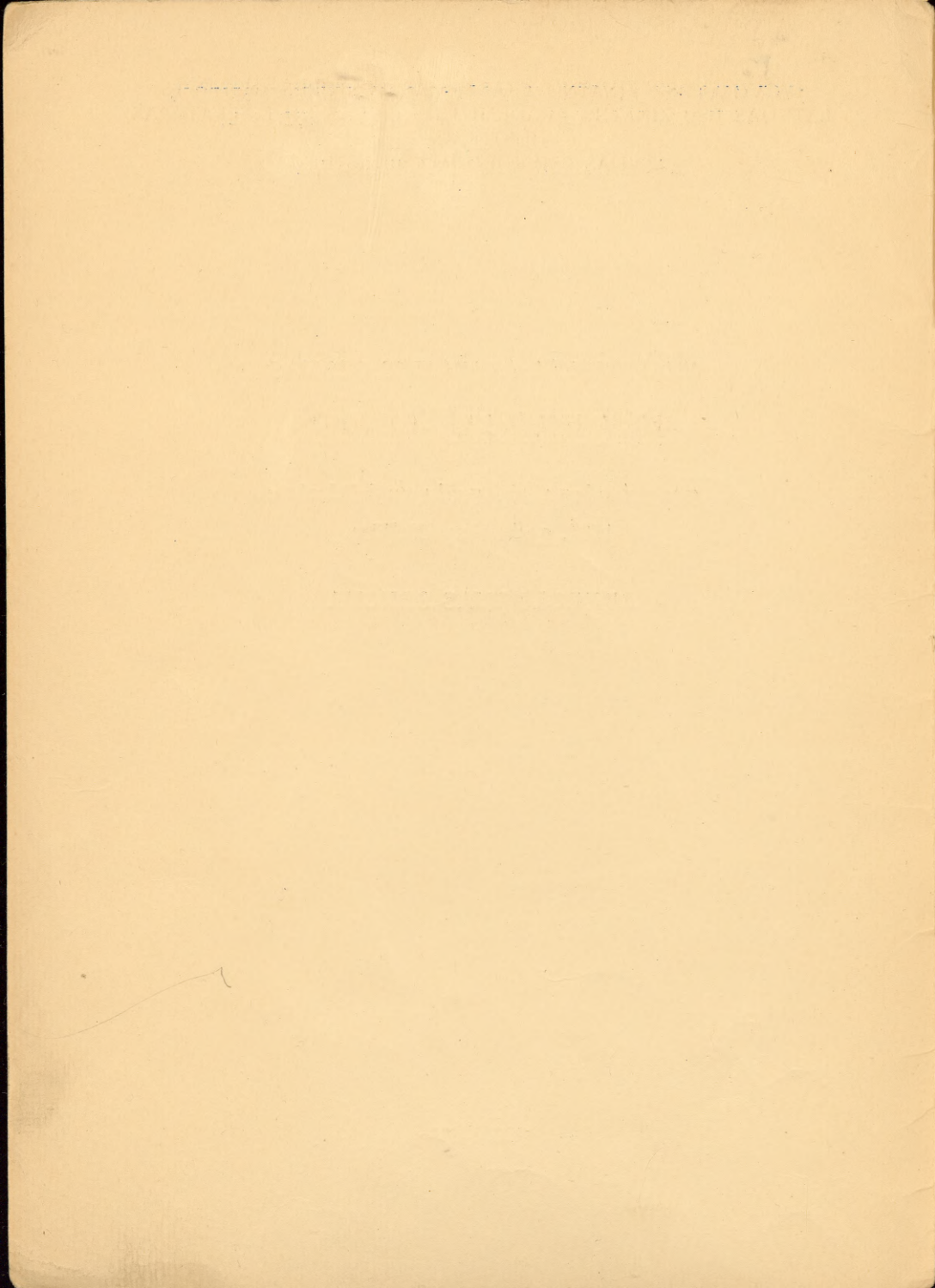
ZINĀTNISKĀS ATSKAITES SESIJAS

REFERĀTU TĒZES

par arheologu, etnogrāfu un folkloristu
1964. gada ekspedīcijām

ARHEOLOĢIJAS SEKCIJA

RĪGĀ 1965

L 65-9
129

Dubl.
L
9

LATVIJAS PSR ZINATŅU AKADEMIJAS VĒSTURĒS INSTITŪTS
LATVIJAS PSR ZINATŅU AKADEMIJAS VALODAS UN LITERATŪRAS
INSTITŪTS
LATVIJAS PSR KULTŪRAS MINISTRIJA

HIDROARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU APZINĀSANA
1964. GADA

ZINĀTNISKĀS ATSKAITES SESIJAS

REFERĀTU TĒZES

par arheologu, etnogrāfu un folkloristu

1964. gada ekspedīcijām

ARHEOLOĢIJAS SEKCIJA

2. Dūku ezera klāstu mitne atrasta Česū raj. Galerijas c. Dūku ezerā. Mitnes paliekas konstatētas 0,7—2,5 m dziļumā dienvidos un rietumos no ezera austrumu krasta stakļa, apt. 30 × 50 m liela laukumā, kas orientēta Z—D virzienā. Zem 0,5 m bieža dūnu slāņa atrasti balki, atsevišķi apstrādāti koki ar pāris locītiem, vertikāli ledzīti pāji, lielu daļu ogles, mizas, degušu koku un granitakmeņu fragmentus. Atsevišķu balķu garums 5—8 m, diametrs 20—30 cm. Koki apstrādāti ar asu dzelzs laucāmēns čirvi, kura zoba platums 6 un 7 cm. Kultūras piem. atrastas 16 apmetis un pildās bebrvāca trauku lauskas, ta arī apstrādāta aļņa raga fragmenta. Mitne datējama m. ē. l. g. I otra pusē.

3. Liezēres ezera klāstu mitne atrasta Madonas raj. Liezēres c. Liezēres ezerā. Mitnes paliekas konstatētas 1—2,5 m dziļumā Akmeņsalas ziemeļu un austrumu ziemeļdaļā nogāzēs apt. 10 × 10 m platībā. Čdenī, zem 0,3—0,5 m bieža dūnu slāņa, atrasti mēti, balki, apalkoku klāstu fragmenti, ogles, mizas, stādas, deguši koki un granitakmeņi. Apt. 5—7 m attālumā no salas Z un A krasta, 1,5—2 m dziļumā mitnes paliekas apņoz ezera galinā ledzītu pāju rinda. Pāju diametrs 10—15 cm, intervāli 0,5—0,7 m. Otra pāju rinda ledzīta 10—15 m attālumā

LATVIJAS PSR ZINĀTĀBU AKADEMĪJAS VĒSTURIS INSTITŪTS
LATVIJAS PSR ZINĀTĀBU AKADEMĪJAS UN LĪTĒRĀTKARAS

Latv. PSR Valsts bibliotēka

~~Y6954~~

0306024758

ZINĀTĪSKAS ATSKAITES SĒRIJA

LĪTĒRĀTU TĒRIS

par arheoloģu, etnogrāfijas un folkloru
1964. gada eksponācijām

ARHEOLOĢIJAS SĒRIJA

HIDROARHEOLOGISKO PIEMINEKĻU APZINĀŠANA 1964. GADĀ

J. APALS

1. Laikā no 15. maija līdz 15. jūnijam Latvijas PSR ZA Vēstures institūta hidroarheoloģisko pieminekļu apzināšanas ekspedīcija Kurzemē, Zemgalē un Vidzemē pārbaudīja 46 ezerus, 7 purvus, ievāca ziņas par 17 kapulaukiem, 9 savrupatradumu vietām, 2 kulta vietām un 1 apmetni. Ievāktas ziņas par vienkocha laiņu atradumu vietām Madonas raj. Liezēres c. Gulbenu ezerā un pļavā pie Sebreces upītes. Ekspedīcijas laikā vākti folkloras materiāli. Vadoties no folkloras teikumu materiāliem par ezeros nogrimušām mājām un pilīm, ekspedīcija atklāja 2 līdz šim nezināmas klāstu mītnes.

2. **Dūķu ezera klāstu mītne** atrasta Cēsu raj. Gatartas c. Dūķu ezerā. Mītnes paliekas konstatētas 0,7—2,5 m dziļumā dienvidos un rietumos no ezera austrumu krasta sēkļa, apm. 30 × 60 m lielā laukumā, kas orientēts Z—D virzienā. Zem 0,5 m bieža dūņu slāņa atrasti balķi, atsevišķi apstrādāti koki ar pakša iecirtumiem, vertikāli iedzīti pāļi, tēsti dēļi, ogles, mizas, degušu koku un granītakmeņu grupējumi. Atsevišķu balķu garums 6—8 m, diametrs 20—30 cm. Koki apstrādāti ar asu dzelzs šaurasmens cirvi, kura zoba platums 6 un 7 cm. Kultūrslāni atrastas 16 apmestās un gludās bezripas trauku lauskas, kā arī apstrādāta aļņa raga fragments. Mītne datējama m. ē. I g. t. otrā pusē.

3. **Liezēres ezera klāstu mītne** atrasta Madonas raj. Liezēres c. Liezēres ezerā. Mītnes paliekas konstatētas 1—2,5 m dziļumā Akmeņsalas ziemeļu un austrumu zemūdens nogāzēs apm. 40 × 40 m platībā. Ūdenī, zem 0,3—0,5 m bieža dūņu slāņa, atrasti mieti, balķi, apaļkoku klāstu fragmenti, ogles, mizas, skaidas, deguši koki un granītakmeņi. Apm. 5—7 m attālumā no salas Z un A krasta, 1,5—2 m dziļumā mītnes paliekas apjož ezera gultnē iedzītu pāļu rinda. Pāļu diametrs 10—15 cm, intervāli 0,5—0,7 m. Otrā pāļu rinda iedzīta 10—15 m attālumā

no krasta 2—2,5 m dziļumā. Pāļu diametrs 15—20 cm, intervāli 0,5—1 m. Kultūrslānī atrasts akmens kalts — galoda, dzelzs sārnis, 27 apmestās, gludās bezripas trauku lauskas, kā arī 2 apmestie podi un 1 poda fragments. Mītne datējama m. ē. I g. t. otrā pusē.

4. No 12. augusta līdz 12. septembrim notika pārbaudes izrakumi Ušuru ezera klāstu mītnē un krasta apmetnē. Tie bija pirmie padomju perioda izrakumi klāstu mītnē.

5. **Ušuru ezera klāstu mītne** atrodas Gulbenes raj. Ligo c. Ušuru ezera DR daļā, 104 m attālumā no R krasta. Konstrukciju paliekas veido salīņu, kas orientēta Z—D virzienā, tās izmēri 36×37 m. Mītnē izpētīts 1 izrakumu laukums 9 m² platībā. Kultūrslāņa biezums 1,40—1,68 m. Tā kā kultūrslāņa $\frac{2}{3}$ atrodas zem ezera līmeņa, ūdeni atsūknēja ar motorsūkni M-600 no laukuma stūrī ierīkotā kolektora.

Laukumā ieguva 7 senlietas, 685 bezripas māla trauku lauskas un dažādus organisko vielu paraugus (čiekurus, riekstus, zīles, tāsīs u. c.). Kaulus neatrada. Mītnes virskārtā savākti savrupatradumi — 9 senlietas. Laukumā atsedzās 3 kārtas apaļkoķu klāstu, kas balstījās uz resnām sijām, kā arī būvdetaļas ar pakša iecirtumiem, robiem un izciļņiem. Klāsti nostiprināti ar vertikāli iedzītiem mietiem. Koki apstrādāti ar dzelzs šaurasmens cirvi, kura zoba platums 4,5 un 5 cm. Konstrukciju paliekas liecina, ka Ušuru ezera mītne pieder klāstu mītņu tipam, kuras platforma guldīta tieši uz salas virsmas bez pāļu starpniecības.

Izrakumus iegūta tikai bezripas keramika (apmestā — 64,6%, kniebtā — 14,6%, gludā — 12,2%, gludinātā — 5,7% un spodrinātā — 2,7%). Laukuma apakšējā kārtā virs pamatzemes atrastais dzelzs šaurasmens cirvis ar kātu datējams ap VIII gs. Mītnes virskārtā atrastās bronzas pakavsaktas ar tordēto loku un atrotītiem galiem datējamās ap X gs. Atradumi liecina, ka mītnei apdzīvojuši latgaļi.

6. **Ušuru apmetne** atrodas Gulbenes raj. Ligo c. Ušuru ezera DR krastā uz ZR no klāstu mītnes. Apmetne gandrīz pilnīgi izpostīta. Noarā, apmetnes D daļā, izpētīts 1 izrakumu laukums 50 m² platībā. Iegūtas 8 senlietas, 89 māla trauku lauskas, dzīvnieku kauli (kopskaitā 1601) un daži paraugi. Neskartajā pamatzemē atsedzās mietu (?) bedrites. Apmetnes keramika jūtami atšķiras no klāstu mītnē atrastās kā pēc rakstura, tā pēc procentuālā sastāva (73% lausku pieder gludajai, 20% — apmestajai, pa 2% — kniebtajai un spodrinātajai keramikai).

Sprīžot pēc senlietām un keramikas, apmetne bijusi apdzīvota m. ē. I g. t. vidū.

AIZSARDZĪBAS IZRAKUMI KAIJUKROGA KAPULAUKĀ

I. CIMERMANE

1. Kapulauks Dobeles raj. Bēnes c. pie bij. Kaijukroga pazīstams kopš 1963. g. rudens, kad te ierīkotas grantsbedres. Pēc iedzīvotāju nostāstiem grantī norakts lielāks daudzums kapu, senlietas daļēji izvazātas, daļēji nonākušas Bēnes vidusskolā. Lai glābtu kapulauku no galīgas izpostīšanas, LPSR Vēstures muzejs 1964. g. laikā no 9.—13. jūnijam izdarīja šeit aizsardzības izrakumus.

2. Izrakumu gaitā atsedza 5 kapus, no kuriem 4 bija daļēji izpostīti grantsracēju darbības un kara laiku postījumu rezultātā. Izpētīta 90 m² liela platība un iegūtas 52 senlietas: dzelzs uzmaivas un iedzītņu šķēpi, uzmaivas un kātcauruma cirvji, zobeni, naži, īleni, iemauktu dzelži; bronzas adatu važiņu rotas, kaklariņķi, stopa un pakavsaktas, aproces, gredzeni; dzintara un stikla krelles. Atrasti grezni izveidoti bronzas pieši, pie kam konstatēts to nēsāšanas veids — pie vienas (kreisās) kājas. Vairums iegūto senlietu ir savrupatradumi, jo izpētītie kapi, kas daļēji postīti, nav bagāti kapa piedevām.

3. Mirušie guldīti uz muguras, izstieptā stāvoklī, seklās (25—60 cm dziļās) kapu bedrēs. Kapa bedru forma gāreni četrstūrains ar noapaļotiem stūriem, to virziens dažāds. Trīs gadījumos, kad to varēja noteikt, tas bija atšķirīgs: DR—ZA (bēns), ZR—DA (vīrietis), ZA—DR (bēns).

4. Kapulaukā atrastām senlietām ir zemgaliskas formas, kas raksturīgas VIII—X gs. Pētītais Kaijukroga zemgaļu līdzenais kapulauks ir jauns punkts Bēnes apkārtnes arheoloģisko pieminekļu kartē.

ALTENES ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI 1964. GADĀ

J. GRAUDONIS

1. Latvijas PSR ZA Vēstures institūta Altenes arheoloģiskā ekspedīcija no 18. maija līdz 17. oktobrim turpināja 1963. g. sāktoto Jēkabpils raj. Seces c. p. Altenes mūra pils pētīšanu. Atsedzot 1211 m² lielu platību, ieguva 162 akmens, bronzas, dzelzs, kaula un māla senlietas, 90 māla trauku lauskas, 1460 dzīvnieku kaulu fragmentus un paņēma dažādus paraugus analīzēm.

2. Ārpus aizsargmūriem, starp Altenes gravu un gravu DA no pils, konstatēja 5—7 m platu līdz 1,25 m dziļu grāvi, kas papildinājis aizsargsistēmu pils DR pusē. Abpus pils galvenajiem

vārtiem atsedza 1,2 m biezu mūru pamatus. Šie mūri pacēlušies starp lielo aizsargsienu un Altenes gravas stāvo krastu, sargājot galveno ieeju tā, ka pilī varēja iekļūt tikai pa tiltu pāri ap 15 m dziļai Altenes gravai.

3. Aizsargmūru apjotā laukuma centrā atsedza 9×13 m lielas celtnes un tai ZA pusē pieguļošas piebūves (7×9 m) pamatus. Galvenās celtnes apm. 1 m biezie pamati veidoja šīs celtnes pagrabstāva (7×9 m) sienas. No piebūves puses pagrabā vedušas 1 m platas kāpnes. Pagrabstāva ZA stūrī $2 \times 2,5$ m lielu laukumu aizņēma sarežģītas konstrukcijas krāsns, kas celta augstāk bijušo dzīvojamo telpu apkurei ar siltu gaisu. Pamatceltnes un piebūves biezie, rūpīgi ar kaļķu javu celtie pamati norādīja, ka galvenā ēka var būt bijusi divstāvu koka celtnē. Konstatētie celtniecības elementi atbilst tautas nostāstiem par to, ka aizsargmūru ierobežotā laukuma vidū atradusies Altenes pils.

4. Altenes gravai pieguļošie aizsargmūri bija izmantoti kā viena siena savstarpēji saistītu celtņu kompleksam pavisam 43 m garumā. Kompleksa ZA galā bija 8×11 m lielas celtnes no plienakmeņiem ar mālu javu mūrētie pamati. Iedobumi un nišas šīs celtnes pagrabtelpas ($6,10 \times 5,90$ m) sienās, tāpat citas pazīmes liecināja, ka tur varētu būt bijusi amatnieku darbnīca. Pirmajai ēkai pieslēdzās nākošā — 6,5 m gara un tikai 1,9 m plata celtnē, kurā vienas telpas ($1,4 \times 3,35$ m) nozīmi nevarēja noskaidrot, bet otra telpa ($1,4 \times 2,7$ m) izrādījās tālāk DR esošās siltumkrāsns priekštelpa. Tālāk uz DR atsedzās $13,5 \times 4,2$ m liela celtnē ar divtelpu dzīvojamo daļu ($3,8 \times 8,06$ m) un maltuvi ($3,8 \times 4,30$ m). Maltuvē atrada dzirnakmeņus, degušus labības graudus, arī sadegušu virpotu koka un tāšu trauku fragmentus. Maltuvei blakus konstatēja vēl $8 \times 4,2$ m lielu dzīvojamās ēkas vietu. Celtņu kompleksu DR noslēdza $3,8 \times 4$ m liela, domājams, stabu konstrukcijā celta piebūve.

5. Pils laukuma ZA stūrī atklāja celtnes vietu ar īpatnējas uzbūves krāsni. Krāsns sienā iemūrētie plienakmeņi kurtuves pusē šķīta apdeguši augstā temperatūrā. Celtnes tuvumā lielā daudzumā atrastie dzelzs sārņi rādīja, ka te — domājams atsegtā krāsni — notikusi dzelzs ieguve. Gatavās un pusgatavās akmens lielgabalu lodes liecināja, ka šinī pils laukuma stūrī strādājis arī akmeņkalis. Pēc stratigrāfijas ar dzelzs ieguvi saistāmā krāsns pieder mūra pils pastāvēšanas laika pirmajai pusei, bet akmens lodes — beigām.

6. Arī 1964. gada atradumi: tordēta bronzas kakla gredzena fragments, bronzas spirālgredzens, stienišu važiņa, trapecveida piekariņi, māla vērējamo vārpstu skriemeļi, dzelzs jostas sprā-

dze, spieķadata u. c. apliecināja, ka pirms vācu mūra pils uzcelšanas, no VIII—X gs. un varbūt pat līdz XIII gs., pastāvējusi Daugavas augstā krasta un divu gravu dabīgi aizsargāta sēļu apmetne. Šī laika celtnes tomēr nekonstatēja. Neskaidrs palika arī tas, vai apmetni apņēmuši kādi mākslīgi nocietinājumi.

Vēlāka perioda atradumi (īpaši monētas) liecina, ka Altenes mūra pils celta XIV gs. otrajā pusē. Ievērojot Livonijas ordeņa rosīgo piļu celtniecību XIV gs. pēdējā ceturksnī, var domāt, ka tieši šinī laikā uzcelta arī Altene. Vairākas monētas ar iespējamo kalšanas laiku 1483.—1485. g. un XVI gs. datējamu atradumu trūkums savukārt norāda, ka pils gājusi bojā XV gs. pēdējos 10—15 gados.

7. Visu atsegto Altenes celtnu pamatus, tāpat dzīvojamo celtnu klonus klāja bieža pelnu un ogļu kārtā, liecinot, ka celtnes vienlaicīgi iznīcinājis ugunsgrēks. Gandrīz pilnīgs atradumu trūkums celtnu vietās rādīja, ka lielās uguns katastrofas laikā celtnu iemītnieki varējuši no tām iznest visu savu iedzīvi. Jādoma tāpēc, ka Altenes pils nav gājusi bojā kara darbības rezultātā, bet pamesta pēc ugunsgrēka, kurā nodegušas visas savā starpā cieši saistītās koka ēkas un arī lielā centrālā celtnē. Pēc katastrofas nav mēģināts bojā gājušās celtnes atjaunot.

8. Ekspedīcijas darbs Altenē nobeigts. Divās darba sezonās atsegta platība ap 2100 m², t. i., ap 80% no pils apbūves rajona, bet 50% visa pieminekļa platības. Darba gaitā ieguva 350 senlietas, 370 māla trauku lauskas, 6700 dzīvnieku kaulus, degušus labības graudus, ogles u. c. paraugus analīzēm, atsedza 15 dzīvojamo un saimniecības rakstura celtnu vietas, pilnīgi noskaidroja nocietinājumu sistēmu.

Izrakumu materiāli apliecināja to, ka Altenes mūra pils celta agrāk pastāvējušās sēļu apmetnes vietā. Iegūtie XIV—XV gs. materiāli dod labu pārskatu par attiecīgā laikmeta tipiskās vācu ordeņa pils nocietinājumu sistēmu, plānojumu un apbūvi, par saimniecību. Šie materiāli ir ļoti nozīmīgs papildinājums attiecīgā laika LPSR Vēstures rakstītiem avotiem.

ALTENES ARHEOLOĢISKĀS EKSPEDĪCIJAS PĀRBAUDES IZRAKUMI 1964. GADĀ

J. GRAUDONIS, J. APALS

Altenes arheoloģiskā ekspedīcija 1964. gadā galveno vērību veltīja Altenes mūra pils pētīšanai, bet bez tam J. Graudona vadībā veica arī pārbaudes izrakumus Jēkabpils raj. Seces c. p.

Aināru kapu uzkalniņā un Ogres raj. Kokneses c. p. Pastamuižas kapulaukā, J. Apala vadībā — Seces c. p. Kukuru un Upjāņu apmetnēs.

1. **Aināru kapu uzkalniņš**, ko tautā sauca par «Kapukalniņu», atrodas 1 km uz A no Kokneses pārceltuves starp Daugavu un Kokneses—Staburaga ceļu. Uzkalniņa diametrs 18 m, augstums ap 1 m. Izpētot 3 uzkalniņa sektorus 70 m² platībā, konstatēja 4 mantraču sapostītus kapus un ieguva pavisam 12 senlietas. Uzkalniņa pamatā bija pamatradžu pacēlums. Tā ZA sektorā virs pamatradzēm 0,4—0,6 m biezā kārtā bija nokrauti plienakmeņi; apbedījumu pazīmes tur nekonstatēja. DA sektorā atklāja divas postītu bērna kapu vietas, bet DR sektorā postītā kapā atrada VII/VIII gs. datējamus bronzas piekariņus. Ceturtais postītais kops atradās uzkalniņa centrā esošā pamatradžu ieplakā.

«Kapukalniņš» saistāms ar kulta tradīcijām. Kā tādā, ar ticējumiem saistītā vietā, tur ierakti daži apbedījumi.

2. **Pastamuižas kapulauku** Daugavas 1. virspalu terasē atklāja jau 1894. gadā, kad, augļu dārzu ierīkojot, atraka 2 kapus, bet vēlāk izrakumos atsedza vēl 8.

1964. gada pārbaudes izrakumos 790 m² lielā laukumā atsedza tikai 1 kapu, kas, spriežot pēc piedevās liktās bronzas pakavsakta ar tordētu loku, būtu datējams IX/X gs. Daži savrupatradumi (graudberzis, dzelzs jostas sprādzes fragm., ripas trauku lauskas, kalta nagla) nav izmantojami pieminekļa hronoloģijas noteikšanai. Tika atsegti arī 2 īpatni akmeņu krāvumi, kam piešķirama rituāla nozīme.

Nevarēja noskaidrot, vai nelielais kapulauks bijusi tikai īslai-cīga kādas saimes kapsēta, vai arī konstatētie apbedījumi ir Daugavas palu izpostīta (kopš 1894. gada noskalota ap 100 m plata krasta josla) lielāka pieminekļa saglabājusies daļa.

3. **Kukuru apmetne** atrodas Daugavas kreisā krasta ieplakā, apm. 0,4 km uz A no Altenes pilsdrupām. Apmetnes platība apm. 1 ha, tā ilgstoši apstrādāta. Tur izpētīti 2 izrakumu laukumi 80 m² platībā. Kultūrslāņa biezums svārstās no 0,3—0,6 m. Celtņu paliekas nav saglabājušās. II izrakumu laukumā atsedzās akmeņu krāsns paliekas, kuras izmēri 2,3 × 1,80 m. Izrakumu laukumos atrastas 19 senlietas, 605 māla trauku lauskas (82% bezripas, 18% ripas), 195 dzīvnieku kauli un dažādi paraugi. Senlietas un keramika liecina, ka apmetnes apdzīvotība sākusies m. ē. I g. t. otrajā pusē un turpinājusies līdz mūsu dienām.

4. **Upjāņu apmetne** atrodas Daugavas kreisā krasta virspalu terasē, apm. 1 km uz R no Kokneses pārceltuves. Ilgstoši apstrā-

dātā apmetnē, kuras platība apm. 2,4 ha, izpētīti 3 izrakumu laukumi 75 m² platībā. Kultūras slāņa biezums svārstās no 0,3—0,5 m. Arī te celtnu kontūras nevarēja konstatēt. III izrakumu laukumā atsedzās iedziļināta pavarda vieta. Izrakumos iegūtas 14 senlietas, 126 māla trauku lauskas (66,2% bezripas, 33,8% ripas), 39 dzīvnieku kauli un paraugi. Upjāņu apmetnes apdzīvotības sākumu varētu attiecināt uz m. ē. I g. t. vidu. Tā turpinājās līdz mūsu dienām.

ARHEOLOĢISKIE PĒTIJUMI LUBĀNAS ZEMIENĒ 1964. GADĀ

I. LOZE

1. Laikā no 25. maija līdz 1. novembrim Lubānas arheoloģiskā ekspedīcija veica izrakumus Aboras I, Naimiekstes un Asnes neolīta apmetnēs, kas atrodas Madonas raj. teritorijā. Mazāki izrakumi izdarīti Rēzeknes raj. Malmutas I, Suļkas un Zvejšanu apmetnēs. Malmutas upes grīvā savākti arheoloģiskie materiāli no upes izskalotas neolīta apmetnes kultūras slāņa. Ekspedīcija atklājusi 7 jaunus neolīta pieminekļus (Lagažas purva apmetne Balvu raj., Abaines upes grīvas apmetne, Abaines krama apstrādes darbnīca un Asnes purva apmetne Madonas raj., Suļkas apmetne Rēzeknes raj. un 2 atradumu vietas Lisiņās un Posma upju gultnēs). Veikti pētījumi Rēzeknes raj. Kažavas dzelzs laikmeta apmetnē.

2. **Aboras I apmetnē** izpētīti 2 izrakumu laukumi 148 m² lielā platībā. B laukumā (upītes pārpurvotajā krastā), kura kultūras slāņa biezums svārstās no 0,60 līdz 1,50 m, atklātas celtnu paliekas — stabu bedres un mietu gali. A laukumā (apmetnes augstākajā daļā) kultūras slāņa biezums — 0,60 m. Te atklātas 3 pavardu vietas un 9 apbedījumi (izstieptā, saliektā un sēdošā stāvoklī), kas orientēti galvenokārt no DR uz ZA.

Apmetnē atrastas pavisam 3000 māla trauku lauskas. B laukumā atrastas lauskas ar sīku ķemmes, vītās auklas, retu bedrīšu (88%), tekstīlo (6,7%) un tievas aukliņas ornamentu (5,3%). Tās izgatavotas no porainas māla masas. A laukumā bez minētās (54,7%) atrasta arī parastā auklas keramika (2%), keramika ar krustojošos ķemmišu un līnijveida nospiedumu ornamentu (4%), kā arī apmestā (5%), vēlā tekstilā (1,6%) un citi keramikas veidi. Apmetne datējama ar II — I g. t. p. m. ēras. Konstatēta apdzīvotība arī m. ē. I g. t.

3. **Nainiekstes purva apmetnes** izrakumos atsegts 116 m² liels laukums. Apmetnes kultūras slānis, kurš atrodas zem 50 cm biezas kūdras kārtas, sasniedz 20—30 cm biežumu. Apmetnē iegūtā keramika (2170 lauskas) pieder traukiem, kas izgatavoti galvenokārt no porainas māla masas. Lauskas pārklātas ar vieglu ķemmišu, vītās auklas, linijveida iespaidumu un seklu bedrīšu ornamentu (89%). Mazākā skaitā šeit pārstāvēta ķemmes-bedrīšu keramika (11%). Apmetne sevišķi bagāta ar dzintara izstrādājumiem, pogām, trapecveida piekariņiem, cilindraveida krellītēm un riņķīšiem (pavisam 180 senlietas). No pārējiem iegūtajiem materiāliem minami krama kasīkli, lapasveida bul-tas uzgaļi ar iedzītņi un naži. Iegūtie materiāli ļauj datēt apmetni ar III g. t. p. m. ē. otro pusi.

4. **Asnes apmetnē**, kas daļēji postīta meliorācijas darbu laikā 1961. gadā, izpētīts 70 m² liels laukums. Apmetnes kultūras slānis sasniedz 60 cm biežumu. Izrakumos iegūtas 1120 lauskas. 34% lausku pieder porainās māla masas traukiem, kas ornamentēti ar tievas aukliņas nospiedumiem. Zvirgzdainās māla masas trauku lauskas (22%) rotātas ar krustojošos ķemmes un linijveida nospiedumu ornamentu. 4% lausku pieder parastajai auklas keramikai. Kultūras slāņa apakšējā kārtā dominē ķemmes-bedrīšu keramika (11%), virsējās kārtās atrodama apmestā, vēlā tekstilā (0,8%) un citi vēlās keramikas veidi. Apmetnē atrastas 49 dzintara, slānekļa un krama senlietas. Apmetne datējama II g. t. p. m. ēras, taču pirmais tās apdzīvotības posms (ķemmes-bedrīšu keramika) attiecināms uz III g. t. p. m. ē. vidu. Apdzīvotība konstatēta arī m. ē. I g. t.

5. **Malmutas kreisā krasta apmetnē, Malmuta I**, 4 km attālumā no upes grīvas atsegts 20 m² liels laukums. Kultūras slāņa biežums 40 cm. Izrakumos iegūtie trauku fragmenti (244) pieder ķemmes-bedrīšu keramikai (50%), kā arī porainās māla masas keramikai, kas pārklāta ar sīkām svītriņām vai seklām bedrītēm (35%). Kultūras slāņa virsējā kārtā sastopama gludā un vēlā tekstilā keramika (15%). Apmetne datējama ar III g. t. p. m. ē. vidu. Ottreizējā apmetnes apdzīvotība attiecināma uz I g. t. p. m. ē. un I g. t. m. ērā.

6. **Suļkas apmetnē**, kas atrodas Suļkas upes grīvas tuvumā, izpētīts 16 m² liels laukums. Apmetnes kultūras slānis, kurš atrodas zem 0,80 m biezas kūdras kārtas, sasniedz 25 cm biežumu. Apmetnes keramika (1490 lauskas) dalās divās grupās: ķemmes-bedrīšu keramika (68%) un keramika, kas rotāta ar svītru iespaidumiem, vīto auklu un nelielām bedrītēm (32%). Apmet-

nē atrasti 33 krama, slānekļa un dzintara priekšmeti, kā arī fragmentārs šifera riņķītis. Apmetne datējama ar III g. t. p. m. ē. vidu un otro pusi.

7. **Zvejsalu apmetnē** (Malta upes labajā krastā) izpētīts 24 m² liels laukums, atrasta ķemmes-bedrišu keramika, porainās māla masas keramika, vēlāku tipu keramika (apmestā, švikātā un tekstilā), kā arī daži ripas keramikas fragmenti. Apmetne datējama III g. t. p. m. ē. s, otrreizēja tās apdzīvotība attiecināma uz I g. t. p. m. ē. un I m. ē. g. t.

8. **Malmutes upes grīvā** no ūdens izskalojā kultūras slāņa iegūtas kaula, raga, slānekļa un dzintara senlietas, keramika un osteoloģiskais materiāls. Keramika (2730 lauskas) sadalās vairākās grupās: porainās māla masas keramika ar sīku ķemmitēm, līnijveida iespaidumu un bedrišu ornamentu (67,9%), ķemmes-bedrišu keramika (27%), porainās māla masas keramika ar tievu aukliņu nospiedumiem (2,5%), agrā tekstilā (0,6%) un citi vēlākās keramikas veidi (2%). Atrastas 32 kaula un raga senlietas — dunči, bikoniskie bultu uzgaļi un kalti. Iegūtais materiāls attiecināms uz III—II g. t. p. m. ē., bet tā neliela daļa uz I g. t. p. m. ē. s.

9. **Kažavas dzelzs laikmeta apmetnes izrakumos**, kas veikti sakarā ar jaunā ceļa celtniecību, izpētīts 50 m² liels laukums. Iegūta apmestā, gludā un ripas keramika (apm. 300 lauskas), kas ļauj apmetnes apdzīvotību attiecināt uz m. ē. I g. t.

10. Pēdējos gados Lubānas zemienē atklāto neolīta pieminekļu pētniecība izvirza jautājumus par vēlās neolīta kultūras eksistenci Latvijā, tās veidošanās komponentiem un nozīmi agrā metāla (bronzas) laikmeta kultūras izveidošanā. Tā dos lielu ieguldījumu arī neolīta kultūru hronoloģijas, mijiedarbības un etniskās piederības jautājumu tālākā risinājumā.

LOKSTENES EKSPEDICIJAS 1964. GADA ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI

E. MUGURĒVIČS

1. Latvijās PSR ZA Vēstures institūta Lokstenes ekspedīcija no 16. jūnija līdz 7. oktobrim pabeidza izrakumus Jēkabpils raj. Klintaines c. p. Lokstenes pilsvietā, strādāja Pļaviņu Radžu kapulaukā, kā arī veica mazus pārbaudes izrakumus Bebrulejas apmetnē.

2. Lokstenē ekspedīcija pabeidza iepriekšējā gadā uzsāktu izrakumu laukumu pētniecību (504 m² platībā) un no jauna izraka 5 laukumus un pārbaudes tranšejas 717 m² platībā. Iegūtas 348 senlietas, 1975 māla trauku lauskas, osteoloģiskais materiāls un dažādi paraugi analizēm.

3. Ekspedīcija 1964. g. atteicās no pils plakuma vienlaidus pētniecības, kā tas bija noticis iepriekšējos gados, bet dažādās vietās centās atsegt būtiskus, pēc savas izveides pagaidām neskaidrus objektus. Izrakumi gar Daugavas malu parādīja, ka šeit mūra siena pils aizsardzībai nebija celta, jo stāvais 10 m augstais krasts ir bijis pietiekoši liels dabisks šķērslis. Pils pagalma ziemeļu stūrī ZR mūra sienas galā bijuši pils vārti 2,55 m platumā. Kā liecināja šeit ārpus mūra atklātie papildu nocietinājumi, ceļš uz vārtiem gājis nevis pāri lēzenajam pils grāvim, bet gan šķērsojis 20 m plato līdz 9 m dziļo Lokstenes upītes gravu.

Neskaidra bija kādas pils grāvī situētas, četrstūrainas 10 × 10 m lielas, ar zemju valni iežogotas bedres nozīme. Šīs bedres ceturdaļgriezums parādīja, ka te atradusies vēlā feodālisma laika kaļķu apdedzināšanas krāsns, nevis pils aka vai XVII gs. sākuma reduts, kā domāja daži pētnieki. Izrakumu laukums ārpus mūriem parādīja, ka apmetne uz A no pils attiecas tikai uz viduslaiku periodu.

4. Izrakumu darbi Lokstenē noslēgušies, izpētītas 60% no pils plakuma, un, par cik augstā Daugavas krasta josla neuzrādīja apbūves pēdas, var uzskatīt, ka neizpētītas palika tikai 10% no pils teritorijas.

1962.—1964. g. izrakumi devuši uzskatāmus materiālus par Lokstenes apdzīvotības diviem periodiem. No 1583 senlietām un 12500 māla trauku lauskām, kas iegūtas 3 gadu izrakumos, 20% senlietu un 55% lausku (no tām 43% gludo, 54% apmesto, 26% pulēto, 0,4% kniebito virsmu) attiecas uz Lokstenes apdzīvotības pirmo periodu (I g. t. m. ē. otro pusi). Starp šī laika atradumiem dominē senlietas, kas saistāmas ar latgaļu nocietinātas apmetnes saimniecisko dzīvi, it īpaši amatniecību (māla tīģeļi, bronzas senlietu pusefabrikāti).

Lokstenes apdzīvotības otrs periods (XIV gs. — XV gs. vidus) dod jaunus materiālus par bīskapa vasaļa pils iedzīvotāju dzīvesveidu un nodarbošanos. Liela loma bija zemkopībai, lopkopībai un dažādu produktu apstrādei. Lokstene kā nocietinājums pildījusi svarīgas funkcijas Rīgas bīskapa cīņās ar ordeni un lietuviešiem. Par cik starp atrastajām senlietām dominē šī laika vietējiem iedzīvotājiem — latgaļiem — raksturīgās rotaslietas, jādomā, ka daļa no pilij piederošo zemju (3—5 arklū platībā) apstrā-

datājiem pēc izcelsmes bija latgaļi un dzīvoja koka ēkās gar ZR mūra sienu. XV gs. 40.—50. gados sakarā ar muižu saimniecības tālāku attīstību, kā arī šaujamo ieroču pielietošanu, Lokstenes pils pamesta kā jaunajos vēsturiskajos apstākļos nepiemērots nocietinājums.

5. Pļaviņu **Radžu** (Letgaļu) **kapulaukā** 300 m² teritorijā izpētīti 19 kapi, kas kopā ar 1939.—1940. g. pētītiem dod pavisam 32 latgaļu apbedījumus. Šī gada pētītie apbedījumi, kuros iegūtas 170 senlietas, attiecas uz hronoloģiski agrāku laiku (IX—XI gs. sāk.), kamēr agrāk pētītie kapi lielāko tiesu bija datējami ar XI—XII gs. Šīs hronoloģiskās atšķirības, šķiet, izskaidrojamas ar pētīto kapu situāciju. Pagājušā gada izrakumi notika kapulauka A daļā, kas bijusi sākotnējā apbedījumu vieta. Vēlāk kapulauku paplašinājies R virzienā, kur 1939./40. g. konstatēti hronoloģiski vēlāki apbedījumi. Ievēriņu pelna kāds ar X gs. otro pusi datejams vīrieša kops, kur mirušam konstatēti ar bronzas lociņiem ļoti bagātīgi izrotāti svārki.

Radžu kapulauka bagātīgais inventārs, kapulauka nelielais attālums no Oliņkalna pilskalna, kā arī šī pilskalna un kapulauka pilnīgā hronoloģiskā atbilstība, ļauj domāt, ka te apbedīti Oliņa zemju, varbūt pat paša pilskalna iedzīvotāji.

6. Nelieli pārbaudes izrakumi izdarīti **Bebrulejas apmetnē**, ko ekspedīcija atklāja pagājušajā gadā. Apmetne, kas aizņem apmēram 0,5 ha lielu platību, atrodas Daugavas labajā krastā taisni pretī upes krācīnājai vietai, sauktajiem «Brodiem». Apmetnes mītņu slānis stipri sapostīts dolomīta ieguves darbos. Apmetnes perifērijā, 44 m² teritorijā norokot 0,40 m dziļu mītņu slāni, iegūtas tikai dažas senlietas un 106 uz podnieka ripas darinātu māla trauku lauskas. Spriežot pēc izrakumos iegūtā materiāla, apmetne apdzīvota, sākot ar II g. t. m. ē. pirmo pusi līdz mūsu dienām. Šāda tipa nenocietinātas apmetnes ar ilgu apdzīvotības periodu, acīmredzot, jāuzlūko par lauku ciemiem.

KURZEMES EKSPEDICIJAS DARBS 1964. GADĀ

E. MUGURĒVICS

1. No 19.—31. maijam LPSR ZA Vēstures institūts turpināja iepriekšējā gadā uzsākto sistemātisko Kurzemes arheoloģisko pieminekļu apzināšanas un pārbaudes darbu. Talsu un Kuldīgas rajonos pārbaudīti 58 objekti, 25 kapulauki, 16 pilskalni, 7 viduslaiku mūra pilis, 5 kulta vietas, 3 neolīta apmetnes un 2 depozi-tu atradumu vietas. Šie objekti atrodas Alsungā, Dundagā, Pil-

tenē, Ventspilī un Abavas, Ances, Ēdoles, Kaļķu, Kolkas, Laidzes, Laucienas, Lībagu, Oktes, Puzes, Rojupes, Strazdes, Ugāles, Usmas, Užavas, Vārves, Vāndzenes, Ventas, Zīru, Zlēku ciema padomēs. Iegūtas 49 senlietas no Laidzes, Ugāles, Vilcumuižas ez. piekrastes, Sises un Zlēkām. Īpaši jāatzīmē 12 akmens laikmeta senlietas (vairākas no tām mezolīta laika), kas iegūtas Užavas upē pie Sises ciema. Ievāktas ziņas par 5 agrāk neregistrētiem objektiem un atradumu vietām.

2. Ekspedīcijas galvenā uzmanība bija pievērsta tiem kuršu un lībiešu arheoloģiskajiem objektiem, kas attiecas uz agrā un attīstītā feodālisma periodu. Teritoriālās kopienas izveidošanās, pēc tam abu tautību iekļaušanās kopējās politiskās apvienībās veicināja strauju kuršu un lībiešu etnisko atšķirību izzušanu. Zīmīgi, ka kuršu ugunskaņi gandrīz vienmēr atklāti vēlāka perioda kapeņu, bieži vien mūsdienu kapsētu tiešā tuvumā, turpretī lībiešu šī laika kapulauki nesaistās ar vēlāka perioda kapiem. Tas rāda, ka kurši kā etniskā vienība šajos novados pakāpeniski kļūst dominējošā un tās apbedīšanas tradīcijas noturīgākas, bet lībieši tai pašā laikā strauji asimilējušies kuršiem.

3. Ziemeļkurzemē vēl daudzās vietās ir saglabājušies elku ozoli, liepas, kā arī tautas tradīcijas par to pielūgšanu un ziedojumiem. Netālu no Ugāles pilskalna pie kāda liela ozola atrasts XI—XIII gs. bronzas kakla gredzens, kas liecina par daudz tautas tradīciju lielo senumu.

4. Ziemeļkurzemes vietējo iedzīvotāju nocietinājumu un vācu mūra pili topogrāfija norāda uz dažām īpatnībām, kas šeit vērojamas, salīdzinot ar citiem Latvijas apgabaliem. Zīmīgi, ka neviena no Ziemeļkurzemes vācu mūra pilīm nav celta vietējo iedzīvotāju pilskalnās, kas ir visai bieža parādība Centrālajā un Austrumlatvijā. Šī parādība, liekas, skaidrojama ar nopietnām sociālekonomiskām atšķirībām un vācu feodāļu taktiskiem paņēmieniem dažādos Latvijas novados XIII gs.

LIEPĀJAS VĒSTURES UN MĀKSLAS MUZEJA IZRĀKUMI 1964. GADĀ

P. STEPINS

1. Laikā no 5.—15. augustam Liepājas vēstures un mākslas muzejs veica izrakumus **senkapu uzkalniņā**, kas atrodas Liepājas raj. Nīcas c. p. apmēram $\frac{3}{4}$ km uz DA no Nīcas vidusskolas. Dabīgā uzkalniņa diametrs — 25 m, augstums — apm. 1 m. Tā

centrālajā daļā atkārtoti notikusi mirušo dedzināšana, par ko liecina intensīvā pelnu un ogļu kārtā, kalcinētie kauli un vairāki senlietu fragmenti. Senvieta stipri postīta arot un grāvjus rokot, jo ugunskaņi bijuši ļoti sekli, bet arklis vietām sniedzies līdz 37 cm dziļumam.

2. Uzkalniņa izpētītajā platībā (215 m²) atsegti 5 ugunskaņi un konstatētas dažas izpostītu kaņu vietas. Kaņu lielākā daļa izpostīta pilnīgi, arumos atrasts daudz kalcinēto kaņu un senlietu. Viena ugunskaņa (sievietes) kalcinētie kauli sabērti māla traukā, kas novietots apaļā bedrītē. Tās dibenā savukārt bijušas liktas kaņa piedevas (dzelzs priekšmeti), kā pierāda konstatētās rūsas paliekas. Pie urnas trauka «in situ» atrastas 2 bronzas aproces, bet tās tuvumā, arkla uzirdinātajā zemē, atrastas 14 līdzīgas bronzas aproces, pakavsaktas fragments, vairāki vīta kakla gredzena fragmenti u. c.

Pārējie ugunskaņi konstatēti kā 40 cm dziļas (diametrā 30 cm) apaļas bedrites, kurās atradās kalcinētie kauli, bet nebija senlietu. Iespējams, ka šo kaņu piedevas bijušas novietotas virs kalcinēto kaņu kaudzītēm pavisam sekli un tādēļ iejauktas aramajā kārtā. Iespējams arī, ka atsevišķam bagātam vīrieša kaņam pieder uzkalniņa A pusē nelielā platībā atrastās senlietas: sarūsējis liekts dzelzs divasmeņu zobens, šķēps, bronzas svairiņi, 3 atsvariņi un vairoga umbona 5 kniedes.

Interesantākais atklājums uzkalniņā ir 43 ovālas upuru bedres, kas orientētas apm. ZD virzienā. To izmēri 80 × 30 cm, dziļums 40—50 cm. Bedres bija pamanāmas tikai pēc aramās kārtas noņemšanas. Gaišajā smiltī sevišķi labi iezīmējās tās bedres, kuras atradās tuvāk uzkalniņa centram. Upuru bedres pildīja ogļaina zeme, dažkārt pat nesadeguši koksnes gabali, māla trauku lauskas, kalcinētie kauli un bronzas senlietu fragmenti. Visi šie priekšmeti bedru pildījumā, šķiet, iekļuvuši nejauši. Toties dzelzs miniatūrcirviši, kas atrasti lielākajā daļā bedru, tur novietoti ar nodomu. Vairums cirvišu ir pilnīgi sarūsējuši, kas izskaidrojams ar zemes raksturu.

3. No nosakāmajiem dzelzs priekšmetiem jāatzīmē divasmeņu zobens, 2 uznavas šķēpi, platasmeņu kaujas cirvis, vairāki naži un šķiltavu dzelzs. Samērā labi saglabāties kāds ar ugunskaņu klāts saliekamais nazītis, kam asmens ieliekts mēness veidā (bārdas nazis).

No bronzas rotas lietām vislielākā skaitā ir atrastas aproces ar segmentveida šķērsgrīzumu, ornamentētu virsu un šādu aproču fragmenti. Liels arī vītu masīvu kakla gredzenu fragmentu skaits un nedaudzki pītu kakla gredzenu fragmenti. Atrastas vai-

rākas saktas ar taurveida, magoņgalvu un daudzšķautņu galiem, dažas — ar zvērgalvu galiem un divas skārda šķēršu saktas (ažūras), gredzeni ar paresninātu vītu priekšpusi un skārda vairogu. Nav neviena kuršu ugunskaļķu raksturīgā dzeramā raga apkaluma.

Vienīgais drošais importa priekšmets ir krustiņš-piekariņš ar smalkas stiepules spirālgredzentiņu važiņu. Atrastie salocītie sviriņi, otru sviriņu fragmenti un 4 bronzas atsvariņi liecina par tirdzniecību senajā Nīcā.

Uzkalniņā lielā skaitā atrastas māla trauku lauskas — galvenokārt no bērnu mielasot lietotajiem traukiem. Var būt, ka te ir bijuši vairāki urnu kapi, kas arot izpostīti.

4. Kapu uzkalniņš attiecas uz XI—XIII gs. un liecina, ka Nīca kā apdzīvota vieta pastāvējusi jau šīnī laikā, tikai ciems toreiz atradies citur — apm. 300 m uz DA no senkapiem. Te tīrumā konstatētas mītņu vietas — tumšas zemes plankumi un senlietas.

Senā Nīca atradās 1 km no Bārtas upes un bija tirdzniecībai piemērota vieta, taču, neraugoties uz vietas komerciālo raksturu, kapu inventārā nav konstatējama svešzemju ietekme — senlietas ir raksturīgas kuršiem.

5. **Nocietinātā apmetnē**, kas atrodas Liepājas raj. Gramzdas c. «Pilsurvā» pie Saulītēnu mājām, veikti nelieli pārbaudes izrakumi, izpētot 10 m² lielu laukumu.

Kultūras slānī (līdz 25 cm dziļumam) lielā daudzumā atrasti pārogļojušies labības graudi — mieži, rudzi, kvieši, kā arī zirņi un pupas. Zemē bija daudz nelielu, degušu akmeņu, kas vienā vietā atgādināja pavarda krāvējumus. Izrakumos iegūtas kuršiem raksturīgu māla trauku lauskas, vērptomās vārpstas kaļķakmens skriemeliņi, balta stikla krelle un galodas fragmenti.

Senvietas situācija un atradumi liecina, ka tā bijusi īslaicīgi apdzīvota (izmantota kara laika patvērumam).

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI KOKNESĒ 1964. GADĀ

A. STUBAVS

1. ZA Vēstures institūta arheoloģiskā ekspedīcija, kas Kokneses senvietu kompleksā strādājusi 4 izrakumu sezonas, 1964. gadā no 22. maija līdz 23. oktobrim veica izrakumus pilskalnā, pie pils mūra dienvidu korpusa iekšējās sienas. Pētniecības galvenais uzdevums bija noskaidrot centrālā nocietinājuma — Kokneses pilskalna sākotnējo apdzīvotību, tā aizsardzības sistēmas attīstību u. c. VIII izrakumu laukumā 135 kv. m platībā atsegti

13 (faktiski 14) slāņi. Virsējie slāņi (1.—6. a sl.) pieder mūra pils periodam (1209.—1701. g.); apakšējie (7.—13. sl.) — Kokneses nocietinātās apmetnes un koka pils laikmetam. Kultūras slāņa biezums 5—6 m. Izrakumos iegūtas 1020 inventarizētas senlietu vienības, 13 monētas, 2265 trauku lauskas, kā arī savākts noteikšanai daudz dzīvnieku kaulu, dažādi paraugi, tai skaitā deguši graudi.

2. Iepriekšējo gadu izrakumos Kokneses priekšpilī atrastas vairākas senlietas un keramika no laikmeta pirms XI gs., bet atbilstoša kultūras slāņa nebija. 1964. g. pilsvietā VIII izr. l. atsegta kultūras slāņa apakšējais horizonts liecina par nocietinātās apmetnes eksistenci Koknesē jau I g. t. p. m. ēras. 12. un 13. slānī atrasti šim periodam raksturīgi kaula šķēpa un bultu gali, kaula naži, rotadatas, īleni, urķi, švīkāta un rupjā gludā keramika. ZA malā (pret grāvi) apmetne bijusi nocietināta ar koka aizsargsienu, atstājot vietu 0,6—0,8 m platai vārtu ejai. Guļkoķu sienas celtas uz akmens krāvumu pamatiem. Analogi Mūku kalna I g. t. p. m. ē. celtnēm, arī Kokneses nocietinātās apmetnes celtņu pamatkarkasu veido zemē ieraktu stabu konstrukcijas. Atklāta arī kāda 3 m diametrā ieapaļa slieteņa puse.

Pēc sākotnējā nocietinājuma bojāejas ugunsgrēkā, 12. slāņa aizsargsistēma un vārti atjaunoti iepriekšējā rajonā. Degušo sienu paliekas un akmens krāvuma pamati aizņēma 2—2,5 m platu joslu. Jādomā, ka šajā slānī aizsargsiena sastāvējusi no savstarpēji saistītām 2 koka sienām.

Kokneses nocietinātā apmetne kādu laiku pastāvējusi vienlaidīgi ar Mūku kalnu, kaut arī pēdējā apdzīvotība iesākusies agrāk. Abu nocietināto apmetņu atstatums — 4 km. Tas liecina par šo patriarhālo kopienu ciešo saskari, iespējams, par kopējiem aizsardzības uzdevumiem baltu cilšu ieņemtajā Daugavas senleņķā. Kokneses izdevīgais novietojums uz stāvas klinšu radzes Daugavas un Pērses satekā ar tikai vienu mākslīgi nocietināmu pusi — sekmēja aizsardzības sistēmas tālāku attīstību un pilnveidošanos. Koknese kā nocietināta dzīves vieta turpināja pastāvēt pēc apdzīvotības izbeigšanās Mūku kalnā.

3. Iepriekšējo nocietinājumu rajonā 9.—11. slānī uzbērts neliels valnis, kurš pakāpeniski paaugstināts līdz 1,5 m. Valņa virszemes nocietinājumus veido guļkoķu aizsargsienas, celtas uz akmens pamatiem. Arī valņa zemes nostiprināšanai izmantoti dolomīti un laukakmeņi. Cauri valnim vedusi nocietināta vārtu eja. Tā atsegta 5 m garumā; platums 11. slānī 1,3—1,4 m, 10. sl. — 1,45—1,60 m, 9. slānī — 1,60—1,75 m. Vārtu platums piemērots iebraukšanai ar ratiem.

Bezripas apmestā, pulētā u. c. keramika un dažas senlietas 10. un 11. slāni datē ar V—IX gs. Senlietu atradumu šajos slāņos tomēr maz. Tāpat konstatēja tikai vājas minētā perioda celtnes paliekas. Lielāko izr. lauk. daļu aizņem valnis ar nocietinājumiem un ceļa vietu. Vairākas vidējam dzelzs laikmetam tipiskas senlietas (bronzas krustadata, aproces ar paresninātiem galiem u. c.) atrastas priekšpili iejauktas vēlāko periodu slāņos.

4. Pils nocietinājumi 7. un 8. slāņa laikā ievērojami pastiprināti un plakuma malā pret aizsarggrāvi uzbērts augsts zemes valnis. No tā VIII izr. laukumā ietvērās tikai neliela daļa ar degušu koku konstrukciju paliekām. Valnis pieminēts arī Indriķa Livonijas hronikā, sakarā ar Lielvārdes bruņinieku nodevīgo iebrukumu Kokneses pili 1208. g.

Bagātāks un vispusīgāks izrakumu materiāls iegūts 7. slānī (XII gs. beigās un XIII gs. sāk.). Vetsekēs—Vjačko valdīšanas laikā saimniecisko uzplaukumu, tirdznieciskos sakarus un pils iedzīvotāju augsto dzīves līmeni raksturīgo greznumu priekšmeti: apzeltīts sudraba apkalums, apzeltīts bronzas zvārgulis, ar sudraba granulām vai platējumu rotāti slāvu tipa jātņieka pieši u. c. Krievu kultūras ietekme izpaužas arī dažās rotaslietās (bronzas vītas aproces ar nosmailinātiem galiem u. c.) un pat darba rīkos (slāvu sirpis).

Iegūti jauni dati par šī perioda juvelieru, podnieku, kaula apstrādes amatiem. Dzintara meistara darbnīcā ražotas rotaslietas no Baltijas jūras dzintara.

5. Kokneses mūra pils perioda pirmajā pusē — 5., 6. un 6a slāņa laikā daļa pils pagalma bijusi apbūvēta ar koka ēkām. To apkurei lietotas vienkāršas akmens krāsnis, kuru pamatformas Latvijas arheoloģiskajā materiālā pārstāvētas V/VI—XIII gs. Tāpat senlietu un keramikas materiālā izpaužas vietējās kultūras iezīmes. Jādomā, daļa pils apkalpojošā personāla un amatnieki bijuši vietējie iedzīvotāji.

Atrisināts arī jautājums par pēdējās mūra pils hronoloģiju. Daži pētnieki to saistīja ar Lietuvas metrikas 1590. g. poļu revīzijas dokumentos aprakstīto Kokneses pili vai vēl agrāku periodu. Izrakumu materiāls liecina par radikālu pārbūvi 3. slāņa laikā. Ceļot 3. slāņa 2,5 m biezo iekšsienu, pārrakta kāda cita 0,7 m bieza mūra siena. Pēdējā pieder 4. slānim un attiecināma uz poļu revīzijas materiālos relatīvi sīki aprakstīto Kokneses pili. Numismatiskais materiāls 3. slāņa apakšējo hronoloģisko robežu datē ar XVII gs. 20. gadiem. Pili cēluši zviedri pēc 1625. g. Kokneses pils ap 1625. g. shematiski zīmētā plānā abās pils malās nav ieskicētas celtnes, bet rietumu tornim (Daugavas pu-

sē) trūkst jumta seguma. Acīm redzot, minētais plāns zīmēts pils pārbūves laikā, kad poļu revīzijā pieminētie pils ēkas malējie korpusi bijuši nojaukti. 3. slāņa apdzīvotības izbeigšanās vēl nav pilnīgi droši atrisināma. Šķiet, tā sniedzas līdz 1656. gadam, kad pils uz 5 gadiem nonāca Maskavas cara Alekseja Mihailoviča valdīšanā. Arī pēc tam 2. un 1. slāņa laikā (XVII gs. otrajā pusē) Kokneses pili veiktas dažas pārbūves.

1. — 4. slānī pils pagalms nav bijis apbūvēts. Bruģētajā pagalmā atradusies aka un ap to celtne uz mūrētiem akmens pamatiem. Sākotnēji akas celtne bijusi mazāka — 4,25 m, bet 3./4. slānī izbūvēta lielāka — 6,20 m.

6. Kokneses pils nocietinājumus, daļu pils mūra ēku un aku uzspridzināja sakšu karaspēks Ziemeļu kara sākumā 1701. gadā. Pirms pils evakuācijas sakšu karaspēks iznīcinājis visas materiālās vērtības, ko nav varējis paņemt līdzī. Izrakumos zem būvgružu kārtas uz 1. slāņa pagalma bruģa lielā skaitā atrasti šķēpu gali (37 eks.), krameniņa, liels trijkāja svina kausējamais katls ar svinu, sadedzināts auzu maiss u. c. Visām lietām ir tīšprātīgu bojājumu pazīmes. Pēc 1701. g. Kokneses pils nocietinājumi nav atjaunoti.

1964. g. izrakumu materiāls devis dažas svarīgas atziņas par pirmatnējās kopienas iekārtas, šķiru veidošanās perioda, feodālisma ģenēzes, kultūras sakaru u. c. jautājumiem. Atklājumi Kokneses pils XI—XIII gs. slāņos lielā mērā var interesēt senās Polockas vēstures pētniekus, jo šajā periodā Koknesi un Polocku vienoja ciešas politiskas un ekonomiskas saites.

1965. g. pabeigts izrakumus Kokneses pilskalnā. Vēlams organizēt izrakumus nesen apzinātajā kapulaukā pie «Saulkrastiem». Tas, domājams, pieder Kokneses koka pils laikmetam, jo kapulauka apkaimē iegūts VIII gs. šaurasmens cirvis.

SĒLPILS PILSKALNA IZRAKUMI 1964. GADĀ

E. ŠNORE

1. Latvijas PSR ZA Vēstures institūta Sēļu I ekspedīcija laikā no 1. jūnija — 15. oktobrim uzsākusi izrakumus Sēlpils pils vietā, Sēlpils c. p. Jēkabpils raj., kur līdz šim izrakumi nebija izdarīti, jo iepriekšējā gadā tika pētīta priekšpils un apmetne. Sēļu I ekspedīcijas uzdevumā ietilpa: 1) noskaidrot vai vācu ordeņa pils uzcelta sēļu pilskalnā, kā arī noskaidrot sēļu perioda seno materiālo kultūru, 2) noskaidrot feodālās vācu pils kā arhitektū-

ras un kultūrvēsturiska pieminekļa plānojumu, celtniecības pamatprincipus un tās iemītnieku materiālo kultūru.

2. Izrakumi izdarīti pašā pils mūra ietvertā pilsvietā kā arī uzejas vietā aiz pils austrumu mūra, atsedzot kopā 717 m². Izrakumos iegūtas 967 senlietas, 1200 trauku lausku, 483 krāsns podiņu fragmenti, dakstiņi, dzīvnieku kauli u. c. materiāli. No trauku lauskām 61,3% ripas lausku, 38,7% rokām darinātu. No ripas lausku kopskaita 45,7% nevāpētas, 43,9% vāpētas, 5% trijkāju u. c. No rokām darinātu lausku kopskaita 50,9% gludas, 40,1% apmestas, 7,5% kniebtas, 1,1% tekstīlas, 0,2% gludinātas un 0,2% švīkātas.

3. Spriežot pēc rakstītiem avotiem, Sēlpils mūra pils pastāvējusi no 1373.—1704. g. Kā to pierādījuši izrakumi, tā vairākkārt pārbūvēta. Izrakumos noskaidrots, ka XVIII gs. sākuma plānos redzamais četrstūrainais tornis pils dienvidaustrumos, kura izrakumus bija uzsākusi Sēļu II ekspedīcija 1963. g., sargājis pils ieeju. Kā to parādīja 1964. g. izrakumi, no tornī atrodošās sardzes telpas eja vedusi uz četrstūrainu, bruģētu un šaujamlūkām nodrošinātu telpu pie pils austrumu mūra, caur kuru, domājams, notikusi iebraukšana pilī. Šeit novērojami hronoloģiski atšķirīgi celtniecības elementi: blakus senākiem mūriem, kas celti no radzes un lieliem granītakmeņiem, sastopamas paviršāk celtu mūru paliekas. Sekundāras ir arī šajā telpā izveidotās šaujamlūkas.

4. Izdarot šķērsgriezumu pāri mūru ietvertam centrālajam pagalmam konstatēts, ka pilsvietas rietumpusē, starp pils ārējo mūri, kas pacēlās virs Daugavas kraujas un pils iekšējo mūri, atradies 2 m plats, rūpīgi bruģēts braucams ceļš.

5. Vācu mūra pilij par pamatu izmantota dabīgā, šajā vietā Daugavas krastiem raksturīgā radze, kas pilsvietā paceļas 10 m augstumā. Kultūras slāņa biezums tikai dziļākās vietās sasniedza 2 m, pils celšanas darbos tas bija stipri sapostīts. Virsējās kultūras slāņa kārtās konstatētas gan vācu pils pagalma bruģa paliekas, gan nelielu koka četrstūrainu celtnišu (3×3 , 4×3 , $3 \times 3,5$ m) paliekas ar Sēlpilij raksturīgām pakavveidīgām (2×2 , $1,5 \times 2$, 2×1 m krāsniem. Krāsniis ietver dolomīta plāksnes, to kurtuves priekša nereti izlikta ar ķieģeļiem, bet klonu vieta izkrauta ar akmeņiem. Pils apbūve pieskaņojas dabīgai pamatradzei, kurai ir kritums uz A.

6. Pils pārbūves darbi bija novērojami arī pils pagalmā. Izrakumu laukumā B pagalma izlīdzināšanas nolūkos, šķiet, XVI gs. beigās uzpildīts pāri par 1 m biezs būvgružu slānis, kas, spriežot pēc satura (vāpēti, ornamentēti krāsns podiņi, kārniņi,

akmens masas, lauskas u. c.), bija izvesti no kādām kara darbības rezultātā sagrautām pils reprezentācijas telpām.

7. Uz vācu pils laiku attiecas izrakumos iegūtie priekšmeti: XIV—XVII gs. monētas, liels vairums holandiešu pipju fragmenti, dzelzs bruņu fragmenti, akmens lodes, dzelzs šķiltavas, kaula šaha figūra, metamais kauliņš, stopa bultas, dzelzs iesms, pieši, pakavi, vāpētas un nevāpētas, kā arī akmens masas trauku lauskas u. c.

8. 1964. g. izrakumu rezultāti liecina, ka sēļu periods Sēlpils pilskalnā datējams vismaz ar m. ē. I g. t. vidu (bronzas aprobece ar pāresninātiem galiem u. c.). Ar vācu pils celtniecību saistītie darbi stipri izpostījuši seno kultūras slāni. Izrakumos iegūts liels skaits uz sēļu apdzīvotības periodu attiecošos priekšmetu (16 māla vērējamo vārpstu skrīmeļi, 4 bronzas pakavsaktis, 9 bronzas skārda mēlītes, gredzeni, aprobece, vaiņagu starpskārdu, spieķadatas, akmens graudberzis, dzelzs bultas, akmens lejamā forma u. c.). Šie priekšmeti ir savrupatradumi, kas atrasti sajauktos slāņos uz vācu mūra pili attiecošos priekšmetu starpā.

9. 1964. g. izrakumos nav izdevies atklāt netraucētu sēļu perioda slāni un celtniecības paliekas. Tomēr izrakumu laukumā A 1 m dziļumā atklātas 2 pavarda vietas ar apmesto un gludo keramikas lauj attiecināt tos uz sēļu periodu. Uz sēļu periodu attiecošos darbarīki: slīmeši, tīģeļi, urbis, kalti, vārpstu skrīmeļi, kā arī kāda akmens divpusīga sprādzes lejamā forma norāda uz dažādu amatniecības nozaru pastāvēšanu pilskalnā.

Lai pilnībā veiktu spraustos uzdevumus Sēļu I ekspedīcijai 1965. g. (pēdējā izrakumu gadā) jāizvērs izrakumi iespējami plašos laukumos. Tas dos iespēju līdztekus vācu pils izpētei, kuras apbūves slāņi guļ virs sēļu perioda apbūves slāņiem, atklāt sēļu materiālās kultūras liecības un, cerams, arī sēļu celtniecības paliekas. Šie izrakumi, cerams, dos iespēju arī precizēt pilskalna apdzīvotības sākumu.

IZRAKUMI LEJASBITĒNU UN LEJASZIEDU APMETNĒS, KALNAZIEDU PILSKALNĀ UN LEJASBITĒNU KAPULAUKĀ

V. URTĀNS

1. Aizkraukles ekspedīcija 1964. g. ceturto vasaru turpināja izrakumus Ogres raj. senvietu kompleksā, kas atrodas Daugavas labajā krastā, 2—3 km uz A no jauncelāmās Pļaviņu HES.

Pētījumi aptvēra laika posmu no neolīta beigām līdz m. ē. XVII gs. Izrokot 2229 m² apmetnēs, pilskalnā un kapulaukā, 1964. g. iegūtas 683 senlietas un 2291 lauska. Visu gadu izrakumu rezultātā minētajās senvietās un pie Kalnaziedu upurozola atsegta 8369 m² liela platība, iegūtas 3253 senlietas un pāri par 5300 lausku (ap 6000 drumsļas likvidētas), bagāts antropoloģiskais materiāls, sārņu, apmetumu, ogļu, dzīvnieku kaulu u. c. paraugi.

2. **Lejasbitēnu apmetne** konstatēta Lejasbitēnu kapulauka teritorijā un uz A no tās, izkliedēta vairāk kā 1 ha platībā. Kapulauka teritorijā jau agrāk atsegts neolīta beigu senbaltu pavards ar auklas keramiku un krama kasīkli, kā arī 2 fragmentāri akmens cirvji. 1964. g. atklāts iedziļināts pavards ar fragmentāru akmens darba cirvi, iegūta akmens urbuma tapa un dažas bezripas lauskas, kas attiecināmi uz I g. t. p. m. ē.

Ap 160 m uz DAA no kapulauka, atsedzot 30 m² lielu laukumu, konstatēta dzīves vieta. Bezripas keramika ar gludo un apmesto virsmu, uz podnieka ripas darināto trauku lauskas, sārņi, bronzas lietas un stikla krelle liecina, ka šī apmetnes daļa vienlaicīga ar Lejasbitēnu kapulauka beigu posmu.

Lejasbitēnu apmetnē, pie kapulauka DA stūra, kur jau agrāk atsegta XVII gs. celtnes vieta ar klona grīdu, krāsni, monētām, dažādiem darbarīkiem, rotām un keramiku, 1964. g. iegūts papildus materiāls par vēlā feodālisma zemnieka sētas iedzīves priekšmetiem: dažādu formu vāpētiem un nevāpētiem traukiem, hollandiešu pīpēm, dzelzs būvdetaļām.

3. **Lejasziedu apmetne** atrodas ap 50 m uz R no Lejasbitēnu kapulauka un stiepjas gar Daugavas krastu vismaz 5 ha platībā. Apmetnē 1964. g. izrakta 684 m² liela platība, iegūtas 385 senlietas un 1975 lauskas. Četros gados izpētīti 1077 m², iegūtas 445 senlietas un 2176 lauskas. Lejasziedu apmetnē II un I g. t. p. m. ē. dzīvoja tie paši senbalti, kas Lejasbitēnu apmetnē, to liecina salūzis akmens rīks ar urbuma pazīmēm, krama uzgalis, akmens urbuma tapa, gludā un švīkātā bezripas keramika. Visintensīvāk apmetne apdzīvota m. ē. I g. t., sevišķi otrā pusē, kad pastāvējis arī kapulauks un pilskalns. Atklāta kāda nodegusi, no iekšpusēs ar māliem apmesta guļbaļķu divtelpu dzīvojamā celtnē ar pavardu. Tās izmēri 7×4 m, pie kam katras telpas izmēri 3,5×4 m. Spriežot pēc atradumiem celtnē un apkārtņē (dzelzs spieķadatas ar trīsstūrī noplacinātu galvu, plakanā bronzas lunula, vērptomās vārpstas māla skriemeļi, bezripas gludā, apmestā un spodrinātā keramika), tā datējama ap I g. t. vidu. Tuvumā un tālākajā apkārtņē konstatētas I g. t. saimniecības bedres, kā arī iedziļināti pavardi ar akmeņiem, bezripas keramiku un senlie-

tām. Apmetumu gabali pavadros norāda uz kādu ar māliem apziestu, pret uguni nodrošinātu konstrukciju virs pavarda. Ap pvardiem celtnu izmēri nebija droši nosakāmi, bet ir norādījumi par skuju guļkoku ēkām. Atsevišķi vasaras pavardi bijuši ārpus celtnēm.

Lejasziedu apmetnes Z malā atsegta apaļa, nedaudz iedziļināta dzelzs ieguves krāsns ar sārņu bedri, apdegušiem māliem un sārņiem.

Krāsaino vietējo metalurģiju apliecina pēc vaska modeļiem darinātās māla formītes un tīģeļi dzīvojamās celtnēs vai to tuvumā, kā arī gatavā produkcija, sevišķi kapulaukā. Starp māj-saimniecības rīkiem jāatzīmē slīmests, skrīpsts, caurumsitis, vēr-pjamās vārpstas skriemēļi, naži, īleni.

Māla podiem, bļodām un maziem trauciņiem, kas gatavoti bez podnieka ripas, I g. t. otrā pusē raksturīga spaiņveida vai virs pleciem sašaurināta forma ar gludo, apmesto vai spodrināto, retāk kniebto vai ar spirālītes sāniem iespiesto virsmu. Vairākiem traukiem plecu daļā ir valnītis vai profilējums.

Mājlopu, zvēru un zivju kauli, attiecīgie darbarīki un iedzīves priekšmeti apliecina komplekso saimniecības veidu, kura pamatā arkla zemkopība.

No II g. t. pirmās puses iegūts mazāk materiālu: uz podnieka ripas darinātā keramika, bronzas piekariņi, krustiņš, dzelzs būvdetaļas, monētas. Par vēl vēlāku apdzīvotību stāsta jau agrāk atklātās četras XVI—XVII gs. krāsnis, monētas un zemieku sētām raksturīgais inventārs, kā arī 1964. g. atsegtais depoziāts ar 216 sudraba naudām ādas makā. Šo krājumu ieracis zemē savas sētas tuvumā kāds zemnieks postošā Livonijas kara beidzamajos gados.

Auglīgā zeme, izdevīgais ģeogrāfiski klimatiskais stāvoklis un Daugavas tuvums ir iemesli ap 3600 gadu ilgai un nepārtrauktai apdzīvotībai Daugavas I virspalu terasē.

4. **Kalnaziedu pilskalns** atrodas 1 km uz ZR no Lejasziedu apmetnes un 1,5 km no Lejasbitēnu apmetnes un kapulauka, uz 17 m augsta dabīga iegarena paugura. Pilskalnā 1964. g. izrakta 48 m² liela platība, iegūtas 5 senlietas un 18 bezripas lauskas. Pavisam te izpētīti 176 m², iegūstot 6 senlietas un 33 bezripas lauskas ar gludo un apmesto virsmu. Atradumi attiecināmi galvenokārt uz I g. t. otro pusi. Gar plakuma malu stiepās guļbaļķu nocietinājums. Ap 2,5 m no tā uz nogāzes pusi atsegts agrāks guļbaļķu nocietinājums, kuru saturēja no abām pusēm zemē iedzīti mietī. Aiz šī nocietinājuma uz plakuma pusi atsegta virszemes celtnes vieta ar akmeņu pavadu. Pie tā atrasts nazis, vēr-

pjamās vārpstas māla skriemelis, sārnis, keramika. Kā liecināja ogles un pelni, nocietinājumi un celtne deguši un pilskalns piedzīvojis uguns katastrofu vismaz divas reizes.

Plānais mītņu slānis pilskalna malās, neapbūvētā plakuma vidus daļa un senlietu nabadzība liek domāt, ka pilskalns, kas pastāvējis vienlaicīgi ar Lejasziedu un Lejasbitēnu apmetnēm un Lejasbitēnu kapulauku, nav intensīvi apdzīvots un kalpojis galvenokārt par patvēruma vietu apkārtnes iedzīvotājiem.

5. **Lejasbitēnu kapulauks**, kurā izrakumi veikti 1931. un 1961.—1964. g., izpētīts pilnīgi. Pēdējā gadā te izrakta 1467 m² liela platība, atsegti 30 kapi, iegūtas 289 senlietas un 252 lauskas. Pavisam kapulauka teritorijā izrakti 6958 m² (bez tam ar buldozeru pārbaudīta ap 3000 m² liela platība ap izpētīto kapulauku), atsegti 459 kapi, iegūtas 2797 senlietas un 3064 lauskas. Kapulauks attiecināms uz III—XI gs. Mirušie sākumā apbedīti kolektīvajos uzkalniņos, vēlāk bedru kapos ap uzkalniņiem, bet kopš VIII—IX gs. kapulauks paplašināts visos virzienos un mirušie apbedīti rindās, pie kam vīrieši parasti ar galvu uz A, bet sievietes — uz R (ar novirzieniem). Kapulauks intensīvāk izmantots kopš VII gs., kas izskaidrojams ar iedzīvotāju skaita pieaugumu. Starp apbedītajiem ir latgaļi un sēļi, bet XI gs. kapulauka R malā apglabātas ieprecētās lībietes un viņu bērni: 3 sieviešu ugunskapjiem un vismaz 5 bērnu skeletkapjiem ir lībiskas lietas — stikla krelles, dunči bronzas makstīs, māla trauki un atšķirīgas apbedīšanas tradīcijas. Kādam lībiešu zēnam (451. kaps) iespējams rekonstruēt ar bronzu izrotātos un apjoztos svārkus. Lejasbitēni pašlaik ir tālākais zināmais lībiešu izplatības punkts austrumos Daugavas baseinā. Lībiešu apbedīšanas tradīcijās (nav ieturēts Z—D virziens, mirušie bērni nav dedzināti) un dažās senlietās (māla traukiem ir apmesta virsma) manāma latgaļu kultūras ietekme.

Visā kapu inventārā daudz kopīga ar iepriekšējo gadu izrakumu materiāliem. Tomēr jāatzīmē VIII gs. beigu pūcessakta un XI gs. sudrabortie gredzeni, dzintara piekariņš, bruņurupuču saktas, kaula ķemme, bronzas šķīlamdzelzs ar ažūrām 2 jātņieku figūrām.

Kapulaukā apbedītas etniski jauktās Lejasziedu—Lejasbitēnu lauku kopienas, kā arī Kalnaziedu pilskalna iedzīvotāji, spriežot pēc mirušo vecuma, skaita un laika — apm. 35 paaudzes.

Trim IX—X gs. galvaskausiem konstatēta trepanācija, pie kam 2 vīrieši (297. un 341. kaps) pēc sarežģītās operācijas ir dzīvojuši, bet sieviete (394. kaps) trepanāciju nav pārcietusi.

NEOLĪTA EKSPEDICIJAS REZULTĀTI

F. ZAGORSKIS

1. LPSR ZA Vēstures institūta neolīta arheoloģiskā ekspedīcija jūnijā kopā ar Valmieras novadpētniecības muzeju strādāja Valmieras raj. Zvejnieku neolīta kapulaukā un apmetnē; jūlijā un augustā Lubānas zemienes ZA daļā Balvu raj., kur izdarīja izrakumus Piestiņas, Osas un Ičas neolīta apmetnēs.

2. **Zvejnieku kapulauks** atrodas Vecates c. teritorijā starp Zvejnieku un Bērzu mājām. Pārbaudes izrakumos atsegtajos 21 m² atklāti 3 cilvēku apbedījumi. Divi no tiem orientēti ar galvu ZRR virzienā un apbērti ar sarkano okeru. Kapu rajonā atrastas 2 akmens galodas un zivju mugurkaula skriemeļi. Trešā kapa bedre bija pildīta ar melnu zemi; kauli tajā saglabājušies vāji. Kapa pildījumā atrasti trīs aļņa zobu piekariņi. Apbedījumu parašas, kapa inventāra trūkums un sarkanā okera krāsa liecina, ka tie attiecas uz neolītu.

3. **Zvejnieku apmetnē** pārbaudes izrakumos izpētīti 8 m², iegūtas 15 ķemmes-bedrišu keramikas lauskas, šifera kalts un krama šķīlas. Tumšais kultūras slānis turpinājās līdz 70 cm dziļumam. Apmetne apdzīvota III g. t. p. m. ē. vidū un otrajā pusē.

4. Pantenes purvā, 5 km uz Z no Zvejnieku apmetnes, izdevās atklāt jaunu neolīta apmetni, kurā ieguva ķemmes-bedrišu keramikas lauskas, krama un kaula priekšmetus. Apmetne varēja būt apdzīvota III g. t. p. m. ē. otrajā pusē.

5. **Piestiņas apmetnes D daļā** izpētīti 24 m² un 16 m² ārpus apmetnes, iegūtas 1216 māla trauku lauskas un 93 priekšmeti. 30—35 cm biezo kultūras slāni klāja 90 cm bieza kūdras kārtā.

6. Piestiņas apmetnē iegūta ķemmes-bedrišu keramika un keramika ar ķemmes, seklu neregulāru bedrišu, dažādu svītru un vitās auklas ornamentu. Abas keramikas grupas stratigrāfiski neatdalījās. Ķemmes-bedrišu keramika sastādīja 1/6 lausku kopskaitā. Atrasti krama bultu gali, kasīkļi, naži, kaula priekšmetu fragmenti, liels ornamentēts dzintara trapecveida piekariņš, pogas u. c. Pēc putekšņu analīzes rezultātiem apmetne attiecas uz atlantisko periodu un datējama ar III g. t. p. m. ē. vidu un otro pusi.

7. **Osas apmetne** atrodas 3 km uz A no Piestiņas apmetnes pie Osu mājām. Izpētīti divi izrakumu laukumi 76 m² platībā. Kultūras slānis, kas sastāvēja no rupjas grants ar riekstu čaulu un tumšas zemes piejaukumu, sākās 140—160 cm dziļumā.

8. A laukumā (20 m²) iegūtas 1070 vienveidīgas, maz ornamentētas māla trauku lauskas. Liela izmēra māla trauki ar smailu dibenu vai ovālas māla bļodiņas izgatavotas no māla ar organisku vielu piejaukumu. Ornamentu veido sīki ķemmes-zobiņu iespaidumi, sīkas bedrītes un svītriņas, izvietotas galvenokārt gar trauka augšmalu. Daļai trauku virsmu un iekšpusi klāj regulārs švikājums. Laukumā atrasti 123 priekšmeti — raga un kaula kalti, rīki ar 45° leņķī nozāģētu galu, kaula bultu gali, naži, smaili, no tiem 2 krama un 4 slānekļa priekšmetu fragmenti.

9. B laukumā (56 m²) atrasti 116 priekšmeti, 278 ķemmes-bedrišu keramikas lauskas, 48 lauskas, līdzīgas A laukumā iegūtajām. No kaula izstrādājumiem jāmin bikoniskais bultas gals ar noplacinātu iedzītni un ornamentēts duncis, kam spala daļa ir aļņa galvas veidā. Iegūti 20 krama priekšmeti — bultu gali, kasikļi, naži. Svarīgi atradumi ir 1,25 m gara koka vāle un 2,10 m gara, griezumā trīsstūrveida, koka sliece. Vīrs pamatzemes esošajā blīvās kūdras slānī (190—220 cm dziļumā), atrasti plāni kaula naži, ornamentēta vienpusīga kaula harpūna un ornamentēts kaula šķēpa uzgalis.

10. Osas apmetnes B laukuma apakšējais bezkeramikas slānis pieder mezolīta beigu posmam un to varētu datēt ar V g. t. p. m. ē. beigām un IV g. t. pirmo pusi. A laukumā un B laukuma austrumu stūrī atrastā keramika ir agrāka par ķemmes-bedrišu keramiku un datējama ar IV g. t. p. m. ē. beigām un III g. t. pirmo pusi. Atšķirīgās ķemmes-bedrišu keramikas parādīšanās attiecināma uz III g. t. p. m. ē. vidu.

11. **Ičas apmetne** atrodas Bērzpils p/s teritorijā Ičas upes kreisajā krastā. Tās centrālajā daļā izpētīti divi laukumi 16 m² platībā. 50 cm biezo kultūras slāni veido pelēcīga zeme ar baltu smilšu piejaukumu.

12. Izrakumos iegūtas 400 māla trauku lauskas, 34 krama, raga, kaula un dzintara priekšmetu sīki fragmenti. 40% lausku bija ar ķemmes-bedrišu ornamentu, pārējie 60% ar ķemmes, seklu bedrišu, vītās auklas un dažādu svītru ornamentu. Pēc atradumiem spriežot šī apmetnes daļa bijusi apdzīvota III g. t. p. m. ē. vidū un otrajā pusē.

13. Osas, Piestiņas un Ičas apmetnēs iegūtais materiāls ļauj izsekot agrā un attīstītā neolīta kultūras attīstībai Latvijas austrumdaļā un tai tuvākajā teritorijā. Pētījumi ļauj secināt, ka Osas keramika varētu būt izveidojusies uz vietējā vēlā mezolīta bāzes. Tās tālāku attīstību ietekmēja ķemmes-bedrišu keramikas kultūra. Lubānas baseinā un tālāk uz D un DA, ķemmes-bedrišu ciltis ātri asimilējās ar agrākajiem iedzīvotājiem, sagla-

bājot tikai atsevišķus savas kultūras elementus. Apgabalos uz Z un ZA pārsvaru ņēma ķemmes-bedrišu keramikas kultūras elementi.

SĒĻU II ARHEOLOGISKĀS EKSPEDICIJAS DARBS 1964. GADĀ

A. ZARIŅA

1. Latvijas PSR ZA Vēstures institūta Sēļu II arheoloģiskā ekspedīcija no 3. jūnija līdz 12. oktobrim izdarīja izrakumus Sēlpils senvietu kompleksā — priekšpilī, apmetnē un kapulaukā.

2. Priekšpilī, pabeidzot 1963. gadā iesākto 140 m² lielo laukumu, noskaidrojās, ka dabīgo kalna nogāzi un seno kultūras slāni sedz biezs uzbērums. Lai noskaidrotu priekšpils veidošanās vēsturi, šo uzbērumu 25 m platā joslā (835 m² platībā, 4700 m³ apjomā) noraka ar buldozeru, atsedzot visa priekšpils rajona šķērsriezumu. Šajos laukumos iegūtas 185 senlietas, 308 trauku lauskas, 1349 dzīvnieku kauli un dažādi paraugi.

3. Priekšpils paplašinājums izveidots pilskalna ZA nogāzē, uzberot 100 m garu, 35 m platu un līdz 12 m augstu uzpildījumu līdz ar to apberot arī agrāk celto (7 m augsto, līdz 3 m biezo) priekšpils ārējo mūri kalna pakājē. Uzbēršana izdarīta vairākos paņēmiēnos 10 — 20 gadu laikā XVI gs. beigās (ko datē apakšējās kārtās atrastās 1563. un 1572. g. monētas), atsevišķo uzbēruma joslu nogāzes nostiprinot ar kūdrainu velēnu krāvumiem.

Priekšpils uzpildījums uzbērts uz pirmatnējās kalna nogāzes, kura pirms uzbēruma izveidošanas kalpojusi militārām vajadzībām, bet nav bijusi piemērota apbūvei. Izpētot 90 m² lielu laukumu grāvī, priekšpils mūra ārpusē, noskaidrots, ka vienlaidīgi ar priekšpils uzbēruma izveidošanu, grāvis paplašināts, un tā ārējā nogāze paaugstināta par 1—1,5 m (šajā laikā grāvja dziļums bijis ap 3 m).

Lielie priekšpils pārveidošanas darbi izdarīti laikā, kad Sēlpils bija kļuvusi Kurzemes un Zemgales hercogistes īpašums. XVI gadsimtā, attīstoties šaujāmieročiem, Livonijas ordeņa celtais ārējais mūris pilskalna nogāzē bija zaudējis savu nozīmi. Jaunie, grandiozie pilskalna paplašināšanas un aizsardzības pasākumi uzskatāmi parāda vācu feodāļu neierobežoto varu un eksploatāciju, kas piespieda vietējos iedzīvotājus veikt ārkārtīgi smagos zemes darbus priekšpils nostiprināšanai, kā rezultātā

Sēlpils varēja izveidoties par ievērojamu politisku un ekonomisku centru.

4. Zem uzbēruma atklāta samērā lēzena (nogāzes leņķis ap 20°) kalna pirmatnējā nogāze, kuras lejas daļā, priekšpils ārējā mūra rajonā, konstatētas senās sēļu pilskalna grāvja pazīmes. Nogāzes augšējo daļu sedza līdz 50 cm biezs kultūras slānis. Hronoloģiski agrākie atradumi attiecināmi uz m. ē. I g. t. otro pusi un uz sēļu pils pastāvēšanas laiku līdz XIII gs. (tīģeļu fragmenti, dzelzs un bronzas rotadatas, bronzas trapecveida piekariņi u. c.). No keramikas atradumiem sēļu slāni 3% ripas un 97% bezripas (55% gludā, 37% apmestā, 6% nagiakniebtā, 2% gludinātā). Kultūras slāņa virsējo kārtu atradumi (dzelzs bruņu krekla fragmenti, XVI gs. monētas, dzelzs bultas, holandiešu pīpes, akmens masas un glazētu māla trauku lauskas un krāsns podiņu fragmenti) atbilst vācu feodāļu valdīšanas periodam pirms uzbēruma izveidošanas.

5. Priekšpils izrakumu laukuma turpinājumā uz Daugavas pusi pils mūru iekšpusē izpētīts 90 m² liels laukums. Šeit atklāta pamatdolomitā iedziļināta pagraba telpa, kurā veda iecirstas kāpnes. Atrastas 78 senlietas (XVI—XVII gs. monētas, dzelzs lielgabalu lodes, holandiešu pīpes u. c.), 151 māla trauku lauskas (ripas, galvenokārt vāpētās) u. c. Pagrabs atradies zem vācu feodāļu pils dzīvojamām telpām.

6. **Apmetnē**, kas atrodas uz A no pilskalna, 5 pārbaudes laukumos izpētīti 170 m². Atrastas 78 senlietas (monētas, bronzas saktas, bronzas trapecveida piekariņi, piekaramās atslēgas, dzelzs naži u. c.), 80 trauku lauskas (90% ripas, no tām 70% vāpētās un 10% bezripas). Te atklātas divu XVI gs. celtnu (krāšņu) paliekas un iedziļināta XIV—XV gs. celtnē (4×5,5 m), kurā atrasts lielāks vairums pārrogļojušos graudu (mieži, auzas). Šajās celtnēs dzīvojuši vietējie iedzīvotāji. Atrastās bezripas trauku lauskas norāda, ka apmetne bijusi apdzīvota arī daudz agrāk.

7. Dažos priekšpils uzbēruma slāņos atrada cilvēku kaulus (kas te nokļuvuši izmantojot uzbērumam kapulauka smiltis) un XIV—XVI gs. senlietas. Meklējot, no kurienes ņemta uzbēruma smiltis, šo kapulauku atklāja pilskalna ZA piekājē. Tas aizņem ap 2500 m² lielu platību. **Kapulaukā** izpētīti 152 m², atsegti 24 apbedījumi, iegūta 61 senlieta. Te apbedīti XIV—XVI gs. Sēlpils apkārtnes iedzīvotāji. Kristīgās ticības ietekmē visi mirušie guldīti ar galvām DR virzienā. Apbedījumos vērojamas arī senas tradīcijas: mirušajiem līdzī doti darba rīki (naži, slīmeštie), senākajos apbedījumos sastop stikla krelli — kauri gliemežvāku — bronzas zvārgulīšu kaklarotas, saktas, gredzenus, atsevišķos gadīju-

mos arī monētas. Salīdzinājumā ar pirmsvācu perioda apbedījumiem redzams, ka piedevu daudzums un to izstrādājuma kvalitāte pazeminājusies, kas liecina, ka jūtami krities vietējo iedzīvotāju dzīves līmenis.

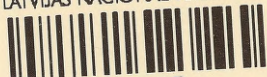
Izrakumi priekšpilī noslēgušies, bet kapulaukā vēl jāturpina.

LAYANAN PUSKOPAKSI

0306024758

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306024758

7

v